

Наталія РОМАНОВА,
аспірант

Концепти «сонце» і «серце» у поезії Василя Симоненка

Образність поезії В. Симоненка має народнопоетичні корені, тісно пов'язана з народною свідомістю і містить у собі риси української ментальності. Українці здавна були сонцепоклонниками, відтак **сонце** відіграє важливу роль і у творчості В. Симоненка: воно стає еквівалентом духовного багатства і чистоти. **Серце** – ключове слово у творчості поета, адже м'якість, толерантність і душевна теплота здавна були основою нашого суспільства. Звертаючись до образів серця і сонця, автор окреслює концепцію свідомості носія української ментальності і створює неповторний образний світ поезії.

Виражаючи властиву українському народу ідею кордоцентризму, В. Симоненко в поезії часто звертається до символічного **образу серця**. «Серце в народному уявленні – центр людської життєвої сили; це мовби Сонце всередині людини. Променисте Сонце і палаюче серце – ці образи часто стоять поряд. <...> Серце в замовляннях «відповідає» за почуття, за прихильність до інших людей – усе те, що згодом поглибиться, ставши моральністю людини [1, с. 470].

Рання творчість В. Симоненка характеризується емоційно-суб'єктивною спрямованістю, причому концепт *серце* виступає часто в аспектах смутку та страждання: «*Серце моє порожнє / Висохли в нім пісні*» [3, с. 8]; «*Та у власнім серці вирив я могилу / і у ній ховаю всі думки свої*» [3, с. 12].

Образна паралель «серце – меланхолія» розгортається на основі психологічної заглибленості ранніх творів і пояснюється романтичним юнацьким віком і емоційною вразливістю автора: «*Розбите серце, мов каліка, / Стугонить у грудях цілий вік*» [2, с. 122]; «*В двадцять літ в моєму серці втома / В тридцять – смерті в очі подивлюсь*» [2, с. 86].

У творчому рівнянні на височині Шевченкового генія особливого змісту набуває одна з вузлових образних формул В. Симоненка в його життєвій програмі: «*В серці моїм ніколи / Не замовкне весняний грім*» [2, с. 173].

У дещо пізнішій поезії автор закликає «*не дрімать на тихому причалі*», і серце найперше повинно прокинутися для повноцінного активного життя: «*Нехай серця не знають супокую, / Хай обганяють мрії часу біг*» [2, с. 89].

Емоційність авторського світовідчуття засвідчує часте використання образу серця в інтимній ліриці: «*Серце моє шалене / Застукоче тривогу у світ*» [2, с. 117]; «*Слухняно замовкнуть губи, / Але серце буде кричати*» [2, с. 117]; «*Вслухається в ніжні погрози / Збаламучене серце моє*» [2, с. 276]; «*В серці тривога й м'якість, / На серці – думок бинти*» [2, с. 375].

В етологічній системі координат, що репрезентує філософію буття В. Симоненка, серце стоїть в основі світової гармонії, це еквівалент духовного багатства і моральної краси: «*Благословенна щедрість! Все від неї, / Від щедрості думок, сердець і рук*» [2, с. 350]; «*Ти здави моє серце своїми руками / І угледиш, що в ньому немає води*» [2, с. 243]; «*Я не маю права / На дрібниці серце розпилить*» [3, с. 65].

Місткий символічний образ сонця тісно взаємодіє з образом серця, становлячи єдину смислову вісь авторського світосприймання: «*І тому світ завжди благословляє / І сонце, що встає, і серце, що кохає*» [2, с. 194].

Світовий космогонічний міф автор асоціює із власним зростанням і витворює власний міф, де відбувається чарівне перетворення ліричного героя на дерево життя:

*Стають мої руки віттям,
Верхів'ям чоло стає,
Розкрилося ніжним суцвіттям
Збентежене серце моє* [2, с. 314].

На хронологічний вимір і горизонтальну лінію життя наклалася вертикальна вісь моральних цінностей з її основними концептами: *мати, Україна, рідний народ, життя*.

Щодо художніх засобів розкриття образу серця, то це переважно метафоричні конструкції та персоніфікація («*серце розривалося*», «*серцями людськими, мов каменем, кресав*»,) При всій традиційності певної частини смислових структур з домінантою *серце* акцент у загальному контексті лірики В. Симоненка зміщено на свіжість і сучасне звучання образу («*Забинтую у серці рану*» [2, с. 178]; «*Хочуть серця випити нектар*» [3, с. 91]).

Із **сонцем** у поета пов'язується все найсвітліше і найдорожче, все те, що стає для нього джерелом натхнення. Поет усе найцінніше в житті і в людині вимірює сонячністю: «*Хто на сонце очей не мружить? / От хіба що сліпі – та й все*» [2, с. 231].

«З незапам'ятних часів Сонце є символом моральної чистоти і духовного світла, тому й традиція зображати ангелів та святих із золотим німбом навколо голови» [1, с. 497]. Святе і праведне Сонце часто в народних уявленнях протиставляється темним силам; В. Симоненко також

використовує протиставлення, де різюча невідповідність грішної землі світлому сонцю зображується в концентрованому вигляді:

*У небі тишилися хмари,
У небі сонце пливло,
Під небом кривавили чвари
І лютувало зло* [2, с. 84].

Сонце – основа світобудови, символ Вищої космічної сили, центру буття. У поетичній свідомості В. Симоненка сонце стає джерелом життя і вічним непохитним орієнтиром: *«Жоден вітер сонця не остудить, / Півень землю всю не розгребе!»* [2, с. 95].

Сонце – втілення людських прагнень до правди, до краси, до справедливості, і в контексті творчості В. Симоненка – це не тільки небесне світило, джерело енергії нашої галактики, а й морально-етична категорія, символ і знак ідеалу, тих світлих, поривних і чистих начал, що є в кожній людині (*«Безпорадні агонії злості, / Злість гармонії не порве! / Сонце ходить до нас не в гості – / Сонце з нами живе!»* [2, с. 282]). Це те вище, облагороджуюче, до чого має прагнути кожен, якщо він хоче називатись людиною. Це – крайній антипод обивательщини, яка у своїй нищій філософії живе одним днем, байдужа не лише до долі світу, а навіть до свого ближнього. Найкращі сподівання і мрії поета звернені до сонця: *«Дай мені свій простір і неспокій, / Сонцем душу жадібну налий!»* [2, с. 97]; *«Але певен, що жодного разу / У вагання і сумнівів час / Дріб'язкові хмарки образи / Не закрили б сонце від нас»* [2, с. 179]; *«Берези, в снігу занімілі, / Іній на вітах слізьми, / про що ви мрієте, білі? / – Про сонце мріємо ми... <...> Дуби в крижаній кольчuzі, / одягнуть в сиві шовки, / Про що замислились, друзі? / – про сонце наші думки...»* [2, с. 192]. Його «поетика поривань» (Л. Тарнашинська) концептуально проявляється в експресивних рядках, звернених до сонця: *«Здрастуй, сонце, і здрастуй, вітре! / Здрастуй, свіжосте нив!»* [2, с. 173]; *«Я хочу пити сонячні настої, Пізнати до краю радощі земні!»* [3, с. 53]; *«Я кличу вас увідачі не гнутьсь, / А вибухати, як нові сонця!»* [2, с. 342].

Поетична парадигма «сонце – щастя» у поезії В. Симоненка надає ліриці інтимізуючого характеру: *«Вигантуй на небо райдугу-доріжку, / Постели до сонця вишивку-маніжку, / Щоб по тій доріжці з лебедями-снами / Плавати до щастя білими човнами»* [2, с. 326]. Внутрішній світ ліричного героя передається в переповнених позитивною експресією рядках, де сонце – найкраще: *«Люди – прекрасні. / Земля – мов казка. / Крайшого сонця ніде нема»* [2, с. 409].

Сонце в поезії В. Симоненка досить часто асоціюється з коханням, з теплим і ніжним почуттям: *«А як глянуло сонце із неба / Через сині зиниці ніш, / Закохалося сонце у тебе, / Засіяло іще ясніш»* [2, с. 180]; *«Мені здається, — може, я не знаю, / Було і буде так у вісі часи: / Любов, як сонце, світу відкриває / безмежну велич людської краси»* [2, с. 28]; *«І тому світ завжди благословляє / І сонце, що встає, і серце, що кохає»* [2, с. 194]; *«Там, де ти тоді згоріла, / Кожен ранок сонце устає»* [2, с. 195]; *«І небо теплою глибиніє, / І радість наливається в серця – / Сміються, бігають, пустують, мріють / Малесенькі замурані сонця»* [3, с. 90].

Вранішнє сонце асоціюється в автора із народженням життя, початком чогось нового: *«І вставало, немов повстання, / Ранком сонце в його крові»* [2, с. 218].

Використовує автор образ сонця і для створення словесного пейзажу: *«Під ними тихо плещеться ріка, / І дівчина, замріяна й струнка, / Стоїть на березі у сонячній промінні»* [3, с. 44]; *«Впало сонце в вечірню куряву. / Тиша виповзла за село. / Нашорошилось небо буряно / І погрозами загуло»* [2, с. 281]. Спокій і відчуття гармонії покликана створити в образній уяві читача така витончена метафора: *«На тихій Зеленій горі / біліє батькова хата, / а під нею засмучена мати / пасе сонячних зайчиків у дворі...»* [2, с. 443].

Солярні, сонцепоклонницькі мотиви проймають усю творчість В. Симоненка, слово **сонце** в його поезії стає ключовим, відбиваючи національні та загальносвітові особливості світосприйняття. У вселенському масштабі **сонце** – обов'язковий компонент життя. Певно, цим зумовлене введення космоніма **сонце** в орбіту персоніфікованих образів, антропоморфізованих метафор, наприклад: *«Бринять живою радістю ліси, / Як ранок спалахне на небокрай, / Як сонце огняне завісу піднімає / Із їх первісної і чистої краси»* [3, с. 28]; *«Та сміялося сонце в блакиті / Над безмежжям німим цілини. / В курені, що соломою криті, / ми дівчатам несли кавуни»* [2, с. 72].

Функціонування у ліриці В. Симоненка метафоричних конструкцій та персоніфікацій із концептом **сонце** свідчить про сонцепоклонницькі елементи свідомості автора, що сягають корінням міфологічних уявлень нашого народу. Синтез його поетичних здобутків із прадавніми фольклорними джерелами – беззаперечний результат зв'язку часів і поколінь, спільності національного мислення.

Від символіки сонця у поетичній мові В. Симоненка знаходить подальший розвиток символіка **вогню**. «Вогонь – за народними уявленнями, найвеличніший дар сонця-неба, <...> він святий, Божий, праведний. Предки сприймали вогонь як живу істоту, яка горить у душі кожної людини» [1, с. 83].

«Вогняні» образи лірики В. Симоненка пов'язані з особливим відчуттям традиційного творчого горіння: *«Я хочу бути несамовитим, / Я хочу в полум'ї згоріти, / Щоб не жаліти за*

прожитим, / Димком на світі не чадіть» [2, с. 186]; *«Краще в тридцять повністю згоріти, / Ніж до півсотні помаленьку тліть»* [2, с. 86]; *«Не можуть душу зігрівати / Ті, що не палають, не горять!»* [3, с. 111].

Символічний зміст образу **вогню** – сила почуття, душевний неспокій – закорінений у міфологічних уявленнях про вогонь – творчу космогонічну силу. Вогню приписували активну, дієву роль у світотворенні, освоївши вогонь, наші предки стали володарями світу, через вогонь стрибали, щоб очиститися, уберегтися від злих духів [1, с. 83]. В. Симоненко в поезії підтверджує народні уявлення, що вогонь – першоначалом світу, життєтворча космічна сила, яка має надзвичайні властивості. Вогонь для поета – символ очищення, оновлення, відродження: *«Віримо, що нашому огню / Належить всяку нечисть спопеляти»* [3, с. 27]; *«Мріяти й шукати, доки жити, / Шкварити байдужість на вогні!»* [2, с. 96]. Вогонь в ліриці В. Симоненка – сильний і активний елемент, який символізує як творчі, так і руйнівні сили, але руйнування відбувається в ім'я оновлення і перетворення: *«Та не вірить я не маю змоги, / Обіймає сумніви огонь»* [2, с. 364]; *«Гори вогнем охопило, / і кривава ріка змеженіла»* [2, с. 442].

Не завжди в ліриці В. Симоненка фігурує космогонічний, творчий вогонь, часто він на буденному рівні – символ домашнього тепла і затишку, захисний, заспокійливий символ: *«лиже полум'я жовте черево»*; *«з тітки полум'я сон злизало»*; *«на цоках танцює вогонь»* [2, с. 292]. В інтимній ліриці образ вогню допомагає створити оригінальні портретні характеристики: *«сіруватих очей вогні»* [2, с. 174]; *«полум'я синіх очей»* [2, с. 360]; *«вогонь тендітних рук»* [2, с. 372]. Використовує автор символічний образ вогню і для створення пейзажу: *«Сонного місяця сива лисина / Полум'ям сизим горить»* [2, с. 322]; *«Сонце впало на сизу хмарку, / Обрій полум'ям запалав»* [2, с. 229].

Лірика В. Симоненка не мислиться без образу вогню, творчого горіння, який приносить в поезію неспокій, духовний порив, прагнення чогось незвичайного, небуденного.

Весь його поетичний доробок стимулює потреба самоусвідомлення та моральної й національної самоідентифікації. Шукаючи себе, В. Симоненко повертається до світоглядних та естетичних основ нашого народу, тож система його образності сягає глибини народнопоетичної свідомості. Зрозумілі та близькі українцям архетипи сонця, серця, землі, вогню та води є відлунням колективного несвідомого нашого народу, тож не дарма більшість дослідників (І. Дзюба, В. Стус, А. Ткаченко, Л. Тарнашинська) сходяться на думці, що головною рисою поетичного стилю В. Симоненка є народність. Одними із найчастотніших і найбільш емоційно наповнених у творчості поета є концепти *серця і сонця*, які якнайкраще репрезентують риси української ментальності, а саме кордоцентризм та сонцепоклонництво.

Література

1. Войтович В.М. Українська міфологія. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
2. Симоненко В. Спадщина : у 2 т. / Василь Симоненко; упорядкув., передм., алф. покажч., підбір світлин В. Яременка. – К. : Видавничий дім «Персонал», 2008 – . – (Б-ка українознавства; Вип. 14). Т. 1 : Поезія. Кн. 1. – 2008. – 464 с.
3. Симоненко В. Спадщина : у 2 т. / Василь Симоненко; упорядкув., передм., алф. покажч., підбір світлин В. Яременка. – К. : Видавничий дім «Персонал», 2008 – . – (Б-ка українознавства; Вип. 14). Т. 1 : Поезія. Кн. 2. – 2008. – 336 с.
4. Тарнашинська Л. Презумпція доцільності: Абрис сучасної літературознавчої концептології / Л. Тарнашинська. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 534 с.
5. Ткаченко А.О. Василь Симоненко. Нарис життя і творчості / А.О. Ткаченко. – К. : Дніпро, 1990. – 312 с.